

Pavlánin dvůr v Šumperku

Pavlánin dvůr, majetek Města Šumperka, je sídlem Vlastivědného muzea v Šumperku. Pro své výstavní a provozní účely využívá muzeum dvě třetiny budov kolem bývalého hospodářského dvora a výstavní palác v jeho severním křídle. Ve zbývající části dvora jsou prostory využívané Městem a Domem kultury. Celý komplex je kulturní památkou a za dobu své téměř dvousetleté existence prošel řadou stavebních změn v souvislosti s modernizací bydlení, hospodářského provozu, a nakonec se změnou funkce, s využitím pro kulturní zařízení.

*Franz rytíř Tersch, jun..
Foto C.v.Jagemann, před r.1884*

Dvůr nechal postavit kolem roku 1815 rytíř Franz Xaver Tersch, majitel třemešského panství, na svých polnostech, které přiléhaly k silnici vedoucí ze Šumperka do Uničova. Předpokládal, že bude rozumné přesunout chov skotu co nejbližší k městu, které tak mohl lépe zásobovat mlékem a mléčnými výrobky, než by tomu bylo z třemešského hospodářství vzdáleného několik kilometrů.

Na čtvercovém půdorysu dvora byly umístěny nejen kravíny a mléčnice, ale i stodoly pro sklad píce.

Na počátku 30. let 19. století postavil Terschův syn Franz uprostřed severního křídla dvora klasicistní obytný dům. Celý komplex komentuje Řehoř Wolny ve své Topografii Moravy z roku 1839 jako "nový hezoučkový Terschův dvorec". Jednopatrový dům měl pětiosé průčelí se zdůrazněným středem a s mansardovou střechou. Dodnes procházejí návštěvníci průjezdem tohoto domu, který je ukryt ve stávajícím paláci a vystupují do patra po jeho pískovcovém schodišti. Snad to bylo první samostatné obydlí mladého Tersche v Šumperku. Později rekonstruoval pro své potřeby starší domy uvnitř města (tzv. Geschaderův dům Kladská 1, a rodný dům na Starobranské 5 pro potřeby pošty, protože byl v letech 1847-1884 šumperským poštmistrem). Již ve 30. letech 19. stol. upravil patrně i prostory pro slušné ubytování zaměstnanců svého dvora. Nikoliv ratejnu, jak bylo tehdy zvykem, ale menší místnosti se samostatnými vstupy a kamny. Před severním křídlem dvora byly tehdy dvě geometricky členěné oplocené zahrady a mezi nimi vedla cesta.

*Monogramista WB, Terschův dvorec ve 2. čtvrtině 19. století, kolorovaná kresba.
Reprofoto J.Mašek. Ze sbírek Vlastivědného muzea v Šumperku.*

Po polovině 19. století nastal v souvislosti s rozvojem textilního průmyslu ve městě bouřlivý stavební boom. Do Šumperka byla dovedena železnice a poblíž ní se začaly stavět jak činžovní domy, tak vily. A valná část z nich na pozemcích, které odprodal rytíř Tersch. Pavlánin dvůr tak byl odtržen od statku na Třemešku,

ale Tersch kolem něj prozíravě ponechal poměrně rozsáhlý pozemek, na němž bylo možné umístit pěstební zahradu a v budoucnu i park. Šumperk však s tímto pozemkem později počítal pro svůj další rozvoj. Na územním plánu města z roku 1875 je na místě dnešního Domu kultury zakresleno náměstí Fr. Tersche. Franz Tersch vlastnil dvůr až do 60. let 19. století. V roce 1872 vyzval další majitel dvora, ředitel sobotínských Kleinových železáren A. Scholz, vídeňského architekta Moritze Hinträgera k vypracování projektu na přestavbu obytné budovy a na úpravu fasád severního křídla dvora.

*Indikační skica mapy stabilního katastru Šumperka z roku 1838.
Výřez s Terschovým dvorem.*

Hinträger rozšířil obytný objekt tak, že k bokům stávající budovy připojil vždy po dvou místnostech směrem do dvora a před nimi směrem do zahrady sál. Oba sály s vysokými stropy předsunul jako výrazné rizality, které propojil vzájemně dvěma patry arkádové chodby. Budova se po přestavbě změnila v neorenesanční palác s mansardovými střechami nad nárožními sály a s nízkou sedlovou střechou nad zbytkem budovy. Uvnitř přibýlo i úzké obslužné schodiště a pod východním nárožím sklep. Architekt respektoval důsledně zachování interiérů starší budovy, a proto nebyla všechna řešení provozu paláce bezproblémová.

Přestavbu dokončil roku 1882 až další majitel dvora, Karl Chiari, a dvůr nazval na počest své ženy Pavlíně, rozené Zephyreskové, Pavlíniným dvorem. Chiari, původním povoláním lékař, byl v Šumperku významným podnikatelem jak v zemědělství, tak v průmyslu a dopravě. Roku 1897 se stal poslancem říšského sněmu a jeho rodina pak často pobývala ve Vídni. V šumperském sídle mu patrně nevadilo nedostačující zateplení sálů, ani nepřímé osvětlení několika pokojů přes galerii. Byl zřejmě spokojen s reprezentativním vzhledem a možnostmi využití budovy ve společenské i v letní sezóně. Svoji další energii věnoval spíše založení a vybavení parku východně a severně ode dvora. Modernizace provozu paláce byla však časem nutná. Řešila se výstavbou nového křídla směrem na západ v roce 1909. V této podsklepené přístavbě bylo kromě několika pokojů a dalšího pohodlného schodiště i sanitární zařízení a v přízemí malý byt, patrně pro správce objektu.

Stavební vývoj severního křídla Pavlínina dvora, první nadzemní podlaží (SHP, M. Filipová, 1995)

Palác má řadu zajímavých prostor, které jej předurčují k veřejnému využívání. Arkáda před vstupem do budovy zaujme v přízemí pěti poli české klenby. Valená klenba průjezdu, zdobená pásy s pilastry, je oddělena ode dvora vysokými prosklenými vraty, která sloužila již Terschově stavbě. Vstupní bohatě zdobené dveře jsou z 80. let 19. století. Vlevo od průjezdu je lehké a vzdušné halové schodiště s pískovcovými stupni a klasicistním litinovým zábradlím.

*Klasicistní prosklená vrata z 30. let 19. století.
Foto J. Mašek, 2006.*

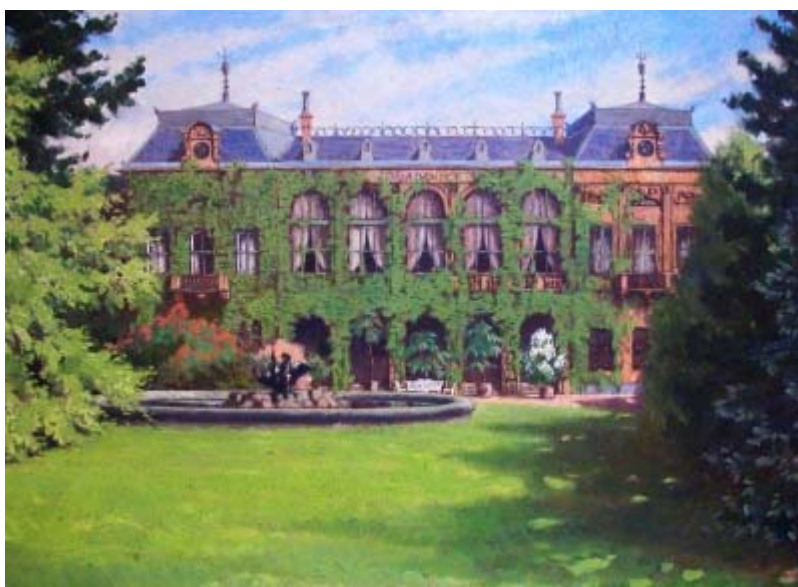
*Klasicistní schodiště původního Terschova domu.
Foto J. Mašek, 2006.*

V přízemí napravo od vstupu je trojice sálů, z nichž jeden má strop, okna i dveře dekorativně obloženy dřevem. Z původního mobiliáře je zde novorenesanční, bohatě vyřezávaná kredenc. Z vybavení interiérů zůstalo velice málo předmětů, ale dle bohatě zdobené fasády doplněné plastikami, lze předpokládat i exkluzivní vnitřní vybavení, doplněné uměleckými díly. Dochoval se jich jen zlomek, například litinová socha Tance na schodišti nebo několik secesních svítidel. Z vybavení parku zůstala ve sbírkách muzea kovová socha Žně z fontány před palácem. Nárožní sály v patře včetně arkádové galerie převyšují výšku stropů ostatních místností v poschodí. Sály jsou zaklenuty "falešnou" zrcadlovou klenbou bohatě

dekorovanou malovanými novorenesančními motivy. "Klenutí" je provedeno ve dřevě a omítnuto. V jednom ze sálů orientovaných směrem do dvora je zachovaná výmalba stropu z poloviny 19. století.

I hospodářské budovy byly na konci 19. století přestavovány. Ve východním křídle byl postaven nový velký kravín (prostory nynějšího G klubu a Městské galerie), byla upravena fasáda a vybudováno polopatro nad přízemní částí severního křídla přiléhajícího k paláci. Samotný hospodářský dvůr fungoval nadále jako dodavatel mléka pro Šumperk. V rámci modernizace hospodářství a jeho provozu byla v jeho západním křídle vybavena ve 20. letech 20. století nově mlékárna, prodejna mléka a byly upraveny dva byty 2+1 pro úředníky.

Systematicky byl budován park, v němž postavil v roce 1880 stavitel Bayer podle návrhu arch. Bienera skleník a kruhovou oranžérii, nezbytný doplněk každé exkluzivní zahrady. Roku 1889 navrhl arch. W. Lux v parku při Nádražní třídě vilu, později obydli syna majitele, hudebního skladatele a klavíristy Eduarda Chiariho. Vodní betonová nádrž před Pavlíniným dvorem vznikla patrně do roku 1914.

*Josef Ebrhardt Karger, Pavlínin dvůr, olej na sololitu, 1934.
Reprofoto J. Mašek.*

V roce 1947 připadl Pavlínin dvůr Městu Šumperku, které v něm umístilo postupně řadu provozů a skladů, např. stavební dvůr, sběrnou odpadových surovin, sýpky JZD Temenice, sklad značek, garáže a městské muzeum, které se záhy stalo muzeem okresním. Tito uživatelé neměli zájem na jakékoliv údržbě a stavba chátrala. Obrat nastal, když se Okresní vlastivědné muzeum změnilo na Vlastivědný ústav (dále jen VÚ). VÚ se mj. zabýval i rekonstrukcemi památek a měl svou vlastní stavební skupinu. Ve dvoře užíval zpočátku pouze palác v severním křídle a dvě dílny v křídle východním. Od samého počátku měl zájem o další prostory ve dvoře, protože potřeboval rozvíjet svou činnost. Byl okresním zařízením, které obstarávalo odborný a provozní servis šesti muzeí a tří zámků. To předpokládalo zaměstnat řadu odborných pracovníků, z nichž výtvarník, preparátor a konzervátor potřebovali specializovaná pracoviště a ostatní minimálně kanceláře. Bylo třeba také někde umístit sbírky. Jejich uložení na půdě bylo naprosto nevyhovující.

Proto byl vypracován plán postupné úpravy Pavlínina dvora pro potřeby VÚ. Mezi první stavební počiny patřila oprava paláce, vybudování moderního sanitárního zařízení pro provoz pracoviště a úprava místností přízemí a prostor secesní přístavby na kanceláře. Protože muzeum potřebovalo mít stálou expozici a zároveň bylo žádoucí pokračovat v příležitostných výstavách, rozhodl se VÚ expandovat i do bočních křídel. V západním křídle byly v několika přízemních prostorách za sebou vznosné klenby mezi pásy, původně velký dvouřadový kravín. Probouráním novějších účelově postavených příček mezi klenbami vznikl v roce 1966 opět prostorný sál. Sklenutím dalších čtyř klenebních polí mezi nové pásy a navázáním na sled starších kleneb byla nová výstavní síň téměř 40 metrů dlouhá. Jejím postavením byl zachráněn celý dvůr, původně určený k demolici, která postihla až v roce 1978 pouze jižní křídlo. V roce 1967 byly vybudovány pracovny v podkrovích části východního křídla a na počátku 70. let i v polovině křídla západního. Na podzim 1970 bylo postaveno u výstavní síně nové foyer. Roku 1978 dokončil VÚ v jižní

polovině východního křídla konferenční sál, výstavní síň a podkrovní vestavbu pro potřeby Okresního kulturního střediska.

Výstavní síň v Pavlínině dvoře. Foto I. Sieratowská, 1966.

Při rekonstrukcích byla brána na zřetel i kvalita nového vnitřního vybavení. Umělecké kovářské práce, kované mříže vstupů do budovy i vnitřní mříž výstavní síně jsou dílem známého Mistra kováře, Alfréda Habermanna. Kvalitní křišťálové lustry z Nového Boru v sálech a galerii paláce byly pořízeny v roce 1971. Varhany byly nainstalovány do výstavní síně k 10. výročí vzniku VÚ v roce 1973.

Na podzim 1978 došlo ke stržení jižního dvorního křídla, na jehož místě vyrostla přízemní novostavba navazující na původní budovy ve dvoře, provedená ve stejné hmotě, s podkrovními vikýři a proskleným štítovým prvkem po celé výši ve středu budovy. Stavba je součástí Domu kultury a byla kolaudována v roce 1982. Když byla v roce 1988 dokončena půdní vestavba i v jižní části západního křídla, bylo to již pod hlavičkou Okresního vlastivědného muzea, na něž bylo stávající zařízení opět přejmenováno.

Po roce 1990 došlo k majetkoprávnímu uvědomění si Města Šumperka, kterému Pavlínin dvůr náležel od roku 1947. Část dvora, v níž muzeum sídlilo, mu začalo Město pronajímat, ale nájemné dalo muzeu k dispozici k údržbě budov. Vlastivědné muzeum(dále jen VM) se od té doby chovalo jako nájemník a žádné rozsáhlejší stavební práce v budově neprovádělo. Ty zajišťovalo Město, a to jak ve vlastní režii, tak z příspěvků Programu regenerace Ministerstva kultury. V roce 1995 byla vyměněna okna v průčelí paláce, v roce 1996 byla restaurována obě historická vstupní vrata průjezdu a měděné korouhvičky na mansardách, byl vyměněn krov paláce a položena nová krytina. Následně byly restaurovány malby v klenbách obou nárožních sálů paláce.

Iniciativně v souvislosti s významnými stavebními úpravami začalo muzeum opět vystupovat v roce 2005, kdy se mu podařilo získat příspěvek na restaurování fasády paláce z Programu obnovy kulturních památek Olomouckého kraje. Za finanční spoluúčasti Města byla fasáda restaurována. Práci provedla odborná firma Archeko za pomoci provozního oddělení VM. Byly restaurovány a replikovány štukové, kamenné i keramické prvky průčelí, vráceny kovové mříže balkonů a zvolen terakotový barevný odstín fasády, který měl palác ještě ve 30. letech 20. století. Budova se tímto výrazně oddělila jako reprezentační stavba od provozní části dvora.

Pohled na novorenesanční palác před rekonstrukcí. Foto J. Mašek, 2004.

*Novorenesanční palác Pavlínina dvora po restaurování fasády.
Foto J. Mašek, 2005.*

Práce na dalším využití areálu v Sadech 1.máje budou pokračovat. V roce 2006 bude provedena oprava dvorních fasád severního i východního křídla včetně dvorní fasády paláce. Ve východním křídle zřídí Město Šumperk ve spolupráci s VM Městskou galerií a ve své režii ubytovací prostory. V přízemí severovýchodního nároží dvora bude v nově vybavených prostorách Informační centrum, přednáškový sál a nové komunikační prostory, které propojí všechny expozice i pracoviště muzea.

Milena Filipová